

85H-1

V 27

BLERIM NËNDORI

(POEMË)

ANDREA VARFI

891983-1

✓ 27

ANDREA VARFI

5

BLERIM NËNDORI

(POEMË SIMFONIKE)

~~38370~~
14495

BIBLIOTEKA E SHETËR
SHKURTASIT

SHËRPIA BOTONJËSE «NAIM FRASHËRI»

Redaktor: Halil Qendro
Korektor letrar: Enver Fico
Kopertina: Dolli Gjinali
Redaktor teknik: Adem Lita

Firazhi 2000 kopje

Format 70x100/32

Stash: 2204-65

Shtyp N.I.Sh. Shtypshkronjave «Mihal Duri» — Tiranë 1966

PRELUD

Me ballin lart,
sy-ushtë e veshë-mprehtë,
çaj terrin,
natën,
thërmoj retë,
shtërgatat tret;
dhe Kohës vetë,
e Djellit-at e rreze-nxehtë,
e Tokës-nënë gjire-jetë,
u flas krenar
si shqipëtar:
— Për të rrëfyer ç'jemi
e ç'qemë,
ne bijt e lisit ilirik,
s'kërkoj as sonda,
as palombarë
të xhvat thellsish ndonjë relik
të kushdi
ç'rodi më antik,
(mbytur në ndryshk e leshterik).
Dhe me trumbeta
e me gërneta,
e zurna
e tambura,
ta shpall

«të parin ndër të parë!»

S'më duhet as të mbreh kularë,
edhe me qafë
e gjuhë zvarrë,
të shuhem brazdash,
të hap tumba
dhe t'i rëmoj kushdi kujt varrë;
as të nxjerr kushdi
seç tokzë
apo tarokzë,
si letër-të-njoftimit të Shqiprisë
në lashtësitë e historisë së njerëzisë.

Ngado që unë të vërtitem:
eterit lart
si qift t'i ngjitem,
n'humnerë e det
thellë të zhytem,
kudo,
ngado
që t'i shtrij sytë:
në malet-flamuj t'Arbërisë,
që s'njohën ndragën e poshtërsisë
(edhe në kulm të varfërisë)
më shkrepin gjerdanë yjesh,
e ndrisin grykash,
pyjesh,
dhe varg po më rrëfihen,
me bardë malësorësh,
(e jo poetë oborrësh),
edhe shkëmbënj e gurë
e ndënëdheu furrë,
e qiell,
yje,
e detë,

me Mëmëdheun vetë...
Ndaj shoh kudo të ravizuar,
ndjej duke ushëtuar,
mbi dallgët
helm,
gjak
e maraz,
si zulmë shekujsh brengë-e-gaz,
varganit shkulumë-shkumbë t'historysë.
një simfoni,
kënduar shqiptarisht
lirisë!

KOHA E PARË

Jehona legjendash

Të shoh
o mëma jonë, djellorja Shqipëri:
këtu stërlashtit;
këtu sot:
fëmi-kërthi,
e vashë vetullhënë,
nuse nerajdhë
edhe amvisë amvone;
blegtore bletë,
bujke bujare e bujëtare;
ndër sheshe e shtigje
shigjetë ushtëtare.
E punës,
paqes,
zembrës dhe lirisë,
rojtare;
përherë e larë, e lartë,
e lashtë edhe e re!
Nuk pate ti
shumë herë as bukën
me shëllirë,
po dora nuk t'u nde,
as si lypsare,

a zuskë lapërdhjare,
o bijë e vashë e motër,
o nëna shqipëtare!
Ja vale e hone e gryka,
si gjithmonë,
të moçmet muzgje murmurojnë:
Veshët i ngreh,
e nga Bregdeti,
vështrim e krye hedh në kreshtë,
në kreshtën e Korabit krismëtare.
E filladi i freskët
në gjethe vgjeri e breshte,
si dushqeve Dodonës e Tomorrit.
më shushurin
të thëna të stërlashta
e legjendare:
«Nuk është shëmbër e lëshuar,
te kjo trevë, te ky truall,
Shqipria,
shqipja juaj,
shqiptaria,
më ngjan se shushurin sot shushurima
sepse stërgjyshët tuaj
këtu kërbaç s'i suall.
Në janë vazhdë
pellazgë,
trakë,
ilirë,
këtu le të lëvrojnë lëvrimtarët.
Për ne mjafton
që bij lisash të lirë
përherë malesh kemi qenë...
dhe jetë e vdekje kemi dëshmitarë.

«Bardha, bareshë,
një bijë e Dheut, Orë.

me Yllin,
një bir Djellit,
u ngjiz stërgjyshve tuaj jetë.
«Të Mirët» qenë krushq
dhe Gjigantët dasmorë
dhe lajmëse
shqiponja e qiellit,
shqiponja shikim-mprehtë.
Në pyjet,
në djep degësh me fletë,
e gjethe dushku,
më ngjan se shushurin sot shushurima,
e ëma, Orëbardha,
(helenët vonë e qojtën Galatea),
Bardhyllin rriti.
Ky shpejt na hodhi shtat,
edhe përpjetë
harboi si një lis me krahë e fletë.
Si qymyrtar nuk pati shok në jetë.
Prej tij buizën mbroth
bisqe brez pas brezi,
bujarë bujq
dhe barinj suferinash.
Kudo kërciste,
tok me kërcim e këngë,
i çiltër një çekan,
çekani çikë e flakë i kudhrës,
çekani i dliurë i punës.
Ahere ende nuk ndjehej ankthi i dhunës:
aroma e bukës,
mbujtur magjesh gjakut!
O bisqe dhe biskaja t'arbërisë,
prej tyre rridhni ju,
n'aradhe të përjetësisë.
blerim edhe në shkrepëtima
më ngjan se shushurin sot shushurina».

Tabllo ilire

Në bjeshkë, brinja e brigje,
djersitur nga lërimi,
fladitur te burimi.
ashtu si Orëbardha,
billonjat nuse —
nënëzat ilire,
po mëndin foshnjëzat e tyre,
Me ninulla të brishta
ato u terin lotët;
dhe foshnjëzat pas mëkimit,
gumzhijnë posi bletë e plotë.
... Dhe mbroth mbuluan
luadhe, lugje
e brigje detesh.
Në brazda djerse
jetesës amzën ja zbuluan!
Me ç'parfum pishash,
pjergullash,
e prej ç'kullotash e luadhesh,
nga tufa gjedhesh,
dhënsh lesh-kunadhesh,
prej ç'rrëzë brigjesh e shullëresh,
hej! ç'gjalpë e djathë,
e ç'vaj e verë qehlibar,
q'e ndezin syrin ziliqar,
me çfarë anijesh kapedane:
heshtat stërkala liburniane,
nga skelat tona.
buzë-detesh,
kudo
qendisur prej qytetesh,
qytetesh tona:
iliriane,

ngado
kanisket tona çojmë,
këdo
për vllamëri e flojmë!

Shtërgatë

O anëdeti ilire,
o brigje,
brinja me buronja,
si vashat
veshur për të vjelat;
o pllaja ku krekohet
për qëngjat trëndelina;
verrishte,
dasmë gjedhesh
e dhësh, dborë luadhesh;
o ara,
mbarsur nga të lashtat,
pemishte,
pemë-ngjeshur t'Ilirisë
ullishte,
o lumbardha t'Arbërisë:
mbi ju u nis
shtërgata,
shtriga e zisë:
me Kronusin,
despot fëmijëmbytës,
me Zojzin,
zullumqarin zotëronjës,
Merkurin,
bark-lubinë luftënxitës.

me Martin,
legjionar jetëshkretonjës,
romakët kamës
fort keq
frotat ndër kryen,
n'ushtarë
e shigjetarë
ato i kthyen,
n'ordhi pa cipë, grabitqare,
të mahej Roma rrënimqare,
pa le të mbytej bota varre!

Përmytje

Ish natë e errët e njëj prillit
e dritë kish çdo prak.
Qetohej, i qetë iliri,
e foshnja topolak
nënë kërkon.
Përralla gjyshja po tregon.
Si mblodh nga çdo batak,
e nga çdo shpellë e anë,
ulkonja Romë,
tinëzisht,
përmyti brigjet tanë!
Në zjarr zhurit qytete!
E flakëritën
dallgë e dete.
Nga flakët
qjelli ynë i nxirë skuqte
dhe nata vetë zbardhëllonte.

Të dukej djelli
befas dilte:
kjameti
përmbi tokë çfrynte!
çdo gjë zhuriste,
shkrumbonte,
shkretonte!
Ndër ne
ende
nuk dinin çdo të thosh «lugat»!
Ende
nuk dinin se lugaten
legjionare,
as gjumi
nuk e zinte dot rehat,
veçse mbi shkretëtira
e varre,
ku bekon vdekjen
«shpëtimtare»,
dhe «paqe» e pagëzon:
robërinë
robër-pronjare!

Divi ilir

E nxehtë vera, të zhurit.
E mvrejtur vera, të drobit.
E brigjet,
brinja — ndënë pranga.
Edhe robinjat
ndënë kama
të legjionarit llëredanga

nga malet,
vështrim-mekura, vështrojnë.
Në prak të vdekjes
sytë kurdo
djellin kërkojnë!
Por, hej!
dhe robit sy
të rodit tonë,
si ushta zjarri e zjarrëtojnë
ulkonjën,
sypërbindshen Romë!
«Pa bindur malet,
nuk binden dot
as brigjet, valet!»
Gulçoi
sypërbindshja n'ulërimë.
Dhe mbyt,
e përmbyt
grykat
me gulçimë
legjonesh, pas legjionesh,
shigjeta,
flakë e përcëllimë!
Thua, çdo gjë
po shuhet në një grimë!
«Po ndal! Bre, ndal,
o legjionar!
S'të kosit kosa si në bar!
Ti re në shkrep,
andai prit shkrepëtimë!
Pa shih!
Pa shih!
Mes flakësh çan
kushtrimi me fërtymë,
me kuje dhe me kërcëllimë,

n'ilirë malit
buçet bubullimë!
Thonë ishte një nëndor,
me shqotë, suferinë, me dëborë.
Ngado,
kudo
nga shpellat del po i njëjti div:
nga shkëmbi
shtat e shpatull s'i dallohen.
Balluket-plumb.
Si det me dallgë
e ka vështrimë.
Ngre grushtin lart
dhe si tërmet
buçet:
«Ku jini djem të lirë!»
E hone, e gryka u drodhën:
«Ullalla! Ullalla!
O burrat e të lirëve mbë'ta!»
Lëshohen brana
e shumgullojnë shullënjve
harca, dragë, ortekë,
jo dëboret,
po shkëmbenjsh karpatë,
ushtojnë ushtat
helm e flakë.
Dërmash dërmohen trupa e shpata,
për legjionarë ra mandata:
përrenjve kërma
i gjeti nata!

Ulkonjën, Romë
e zuri data,
na qënkej pisk malevet larta!

E pisk na qënkej gjithëmonë
në malet shkëmb
të shkabës sonë,
që gjithë zogjtë e saj thërret,
ndën një flamur, flamurë e vet!

KOHA E DYTË

Në prag të Nëndorit të Krujës

Tomorri, mali luan,
i shenjtë e aqë i lashtë,
m'i lashtë
se krejt lashtëria.
me kreshtën,
krelë në kurorë purpri,
me mjekrën,
dëborë e të përzhitur,
me kokën lart në re,
sikur po mban të gjithë qiellin.
me gjithë yjet,
me hënën edhe diellin,
hap sytë e sertë
e bebzat rrotullon,
hap veshët bron
edhe përgjon,
e ngryset kur ai dëgjon
krahlorë e fushës që rënkon:

«Gjer kur robinja vallë këto anë?
Gjer kur kafshata
u kafshuaka me lot?
Tomorr, me malet,

qysh duroni dot?
Më thua j vallë ti ç'mendon?»

Tomorri, mali luan,
i shenjtë e aqë i lashtë,
m'i lashtë
se krejt lashtëria,
hap gojën edhe turfullon:

«Fatthëna shtrigë po lëngon
e flakur thellë në një hon,
se mjaft gënjeu
e vu në gjumë.
Dhe bijtë e tu,
bijtë luanë,
si bishte-bishte u përndanë,
secili për vetvete e donte namnë,
me gjoks u matën,
por, eh, sa shumë ranë,
dhe u dërmuan e u vranë
me ujë romanë e bizantinë,
dhe s'gjetën
shtigjet për lirinë,
se s'gjetën
shtigjet për bashkimnë!

Kjo ndodhi...
E ç'ndodh vlen si mësim i historisë!
Tashti po flas,
me sytë ndaj përjetësisë,
me zërin e së arthmes s'Ilirisë:

Nga dhëmbje shekujsh
ndënë yje e diell,
nga shpresa shekujsh
ndënë yje e diell,
kudo ne do kundrojmë,

14495
38370

në kulla, kodra dhe kasolle,
në çastet më të çartur për vend tonë,
kur terri ngjan
se po tret dritën,
si do të shkrepë shpata jonë!
Një agim i kuq i ri
do lindë
mbi shkrep të Krujës kastrite.
Nëndor
do ndizet ajo dritë,
që aqë tepër
patëm pritël»

Kështjellë në mes të detit

«Në gjurmët
pa m'u futur gjëmb, as ferrë,
sa t'hapësh dhe të mbyllsh qepallat.
që nga Bagdati,
Shami e tatëpjetë,
kryq-e-çkryq
ndër kodra edhe kala Ballkanit,
princër,
pushtete,
popuj,
të gjithë i bëra petë!
Bizanc —
Fanari gati po venitet,
Romë —
Tiara në Shën Pjetër kolovitet,
rospia Venedik
gjinjnxjerrë më vërtitet,

për 'të çdo gjë
me pare blihet, shitet,
sepse, si drita e diellit fare aqik e dinë,
që po mos dilnin djajtë
arnaut-hainë
edhe arslani Skënderbeg,
unë, Sullatani,
Shpata e Allahut,
sot do t'isha
mbi gjithë lëmsh të dheut,
mbi fusha, male ,e kodrë, e breg
i plotfuqishmi fshikull,
shkop e zot!

Uh! O nëndor,
mos u ndjefsh kurrë!
Ç'ma ngrite kundër Skënderbegnë,
fatosin
që flakroi dhenë!

«O Padishah,
rrufe e zjarrtë,
t'u bëftë bota hi e baltë!
Më ndjeni,
po, a matet dot një Gjergj i gjorë
dhe një grusht burra arbërorë,
me ju, Sulltan,
një katallan,
q'errson dhe djellin me taborrë?
A matet dot
një krua i mjerë,
qoftë dhe Kruja e Skënderbeut,
me gjithë detet
që ka lëmshi i dheut?

Kështu mbllaçiti,
duke fshirë halitë

me buzë e jargë,
një bizantin i lig,
një zabërhan,
q'ë mbante veten historian.

«As m'u shpoir sysh
urum zuzar,
gjidi këlysh kobar,
zdërr zabërzani!
çfryu si ujk Murat sulltani!

Pastaj
u ngrit
dhe sytë mekamit ja vërvit...

Zëri i Tokës

I vrerosur,
handakosur,
ujk në arrëz i plagosur,
Padishahu, sygjakosur
lëvir lutjet:
«Mekam, derman!
Mekam, aman!
Fatthënë e shenjtë,
nga ç'djall milet
do t'jenë shqipëtarët?
«Kurbatë», jo,
siç dërrvërrin zabërhanë
e lajkatarë.

Derman, mekam!
E gjeta pisk pise me 'ta!

S'më vete fare mbarë.
Sa unë u sulem,
atje dhe shtigje
e prigje,
pa pritur e pandehur,
të ndrrohen në dragoj.
Dhe pyje
e vrrije
mprehen në shigjeta.
U vesha bidevi çelik,
dhe vetë diell'e qiell errësova
me ushta
e gjyle topash e havanësh!
Por nuk e di
përse s'më mbrothi,
s'më shkoi mbarë
me djajtë e shkrepit.
djajtë shqipëtarë!»

«Sulltan. sulltan,
s'ma priste mëndja
që t'ishe edhe i marrë!
Nuk ka Allah,
dhe as mekam!
Andaj s'të gjenden krahë dot!
Jam nëna-Tokë
e mjaft po të duroj.

Në Arbëri,
që kur buizi jeta,
buizën dhe të parët
e trimave shqiptarë,
pa numur bij e bija,
pë: pallë, ushtë e shpatë,
për plug e parmendë,
të gjithë flugëtarë zemërflakë!

Në shkëmb
ndër arbër jeta u gdhënd!

Në shkëmb
ç'u gdhënd
s'jargoset dot me jargë!
Vrej rretheqark:
pëllëmbë e dhe
është mbjellur koska e varre.
Ku varre ka,
atje ka edhe jetë,
përlindie
edhe blerim për jetë!
Blerimnë e jetës
s'mund vdekja
krejt që ta kositë!
Kërkon të dish,
Sulltan Murat,
përse s'të mbroth,
nuk të shkon mbarë
me bijt e shkrepit,
shqipet shqipëtarë?
Nuk të mjafton
as veshia bidevi çelik,
as ushta
e gjyle topash e havanësh.
që vetë diell'e qiell errësojnë!
Të duhet dhe diçka
që dot s'e ngjiz asnjë evgjit —
kovaç i yt.
Të duhet dhe diçka
që dot nuk mund të blihet.
siç blihen Venedik
me metelik,
dhe krerë
apo rreshperë,

që ti m'i bën bejlerë:
të duhet edhe zemër
me dej pejza çeliku!
Atë s'e ke!
As mund ta kesh!
Pra, me shqiptarët
pendë e qe mos mbreh!

Shigjeta zekth

Prej nënës Tokë,
kokë kamzhik-rrahur,
Sulltani,
si mblodh veten pakë,
kurrizin ktheu nga mekami.
Me karthja e shkarpa ndez një flakë.
gjunjë e gjymtyrë,
e zemrën,
hej kallkani,
ai t'i shkrijë.
Kaloi mjaft kohë,
e tash me vete flet:

«Qen bizantini
paska hakë!
Nuk pikërka ujë n'Arbëri
vetëm zjarr, e tmer, e flakë.
havanë, topa
e mizë lisi ushtri!
U dashka mprehur edhe më
shigjeta zekth,
lavdashja lozonjare,
pelini që varros bashk'innë.

siç bënë lashtit
romakë e bizantinë!>

... U tretën vjet
në gjuhët flakë,
me dallgë-dallgë dangallakë.
me helm e zi
e pabesi...
Por as sulltani,
as shejtani
s'ta panë shpinën
Shqipëri,
se prijës
oate Skënderbenë,
draguan
që drithmoi bedenë!

Kor fusharak

Mbi brinja e brigje
dhëmbë-gdhendur,
mbi çdo fortin fortese
gjylesh shëmbur,
me syt nga Lezhja
gjire-plagë,
ndaj gurit.
varrit të Skënderit.
në ballë velin
valë e vlagë:

flamurë e kuq
me tonën shkabë,
për vit,
çdo fund kallnorit
dhe nëndorit,
një kor valkirjesh,
vasha shqipëtarit
i thretet pa rreshtur
gurit,
rrasës varrit:

«Ç'është kjo mjergull
kaq e rëndë,
që ka mjergulluar vëndë?
Ky zëndan,
kjo zagushi
për të zezën Shqipëri?
Gjergj,
gjëmimi me rrufe,
dil, o dif
dhe u rrëfe
kapedanve shqipëtarë,
se të ndarë
hapim varrë!
Kryqit,
Hënës,
jepu nëmë!
Ja ç'kërkon e zeza mëmë.
Gjergj, fatos,
çpalos flamurë!
Na bashko!
Pa gurë e drurë,
prap do ndërrohen n'ushta e shpata
gjithë armiqtë
t'i zërë data!»

Kushtrimi i Varrit

«Kush është trim! Kush është trim!
Ja vdekje! Ja liri!»
Nga varri vetë
thurret Skënderi.
E drresa e gurtë e tij
të ndrrohet në dori!
Dhe shpata e tij
vringllin vrastare,
valvit si flamur prigjeve shqiptare!
Buri buçet
çdo trevë e det
si çekan çetash shpërblimtare...
Shqiptari flet:
«Shqipja më s'pret,
dhe flatrat rreh
Prizren e Frashër,
Deçiças, Vlorë:
padit zinxhirët zgjyrëtorë:
«Dhe dritë e diell
ju na mohuat!
Dhe dot nuk shijua
as pranverat,
e verat;
por dimret
dhe skëterrata,
në zift zëndani
që gatuat
me ujë çezarë
e frota legjionarë.
Byzanc,
e plot bylykë me barbarë.
ordhi me jeniçerë
e me asqerë!
Sa bukur fort i njohëm,

dhe i njohim.
Dhe plagët që na latë,
ne i shohim.
Por, hej! askurrë iu dot nuk e për
ç'armë të fshehtë e mrekulli,
ç'armë-magji.
ç'punishtesh flakë e shpatë,
farkon në kudhrën-gji
kjo tokë kaq e lashtë,
ilirja Shqipëri!
Shekuj e shekuj
vërtitet vrundull
lëmshi i dheut!
Por vallë askush iu s'ju rrëfeu.
të pakën që nga Burri
e Skënderbeu,
se pyrgjesh eshtrash
që u ngritën.
si nishëtarë llamburitës.
valviten flamuj gjoks-zhuritës.
mprehen hanxharë hasm-goditës
dhe zjen kushtrimi kryengritës?
... Sërishmi
dhe e det.
ushtojnë varret stërgivshore,
në hone, gryka e bregore:
Nëndori i Kruiës
po thërret.
Nëndori i Vlorës po buçet:
«Shqiptari ngre flamurë e vet.
prap le të derdhet giaku det!»

KOHA E TRETË

Furtuna jonë

I heshtur rri,
si ne dhe ti,
o deti ynë, deti batërdi!
Ti na shastis
dhe shtatin na drithton:
Kush ty,
o Det-rëmet,
të fshehtat t'i zbulon?..
Po ja! Po ja!
Diçka nis e gjëmon...
dhe vala turfullon:
Në gji të detit tallazi,
ngjizur prej helmi e gazi,
po ngrihet,
shtrihet,
rritet
me vriknë e vetëtimtë të rrufesë:
mbi kreshta dallgësh qielli e plumbi.
flamur po valvitet
stërbindja,
që bën pluhur
ordhi, burgje, fortesë!

Dhe zemra zgjohet!
Dhe rreh si vala e detit,
se ndjemë,
e pamë
pushtetin e pakundshoq të oqeanit!
Se ndjemë
e njohëm
gjithfuqinë e oqean-rëmetit!
Dhe ne
stërnipët e ilir viganit,
u ndjemë
thërmijzë e Rëmet-oqeanit!

Kjo ndodhi
sa çfryu me fërtymë
«Aurora»
e vëlla Ivanit!
Ahere edhe ndër ne
sërish,
po ndryshe
ja ndjenë shkabës tërbimnë:
jo më nga majat,
por nga mykat
shigjeta jonë u mpreh:
u ndjemë Ante,
nga nëna Tokë
ne muarrëm fuqinë,
Dhe nisëm sulmin
mbi shtërgata e re
rrebesheve zëندانit:
Tallazi i kuq
dhe ne
na e dha të kuq kushttrimnë!
Se e pa dhe qiell e dhé:
në vetëm dhjetë dit
krejt lëmshin planetar

me metropole
skilev e monopole,
të gjithë i tronditi
furtuna e Oqeanit proletar!
Ne dritën syve na vërviti,
Gjeniu i tij,
edhe na shkundi kur buçiti:
«Romaku i ri
me sërb-grek-bizantinë,
siç desh shtrig-kapitali,
për Shqiprinë
e prenë, e qepën
qefinë,
si mos ish vend e popull,
po kërmë-stërvinë!
Hap sytë shpejt,
qyqar i shkretë, o shqipëtar,
o punëtor, bari edhe fshatar!»
Shpejt djemtë e shqipes,
kudo,
ngado
lëshuan thirrjen tramundanë:
«Shkëmbinjtë-ortekë
të jenë topa e xhebehanë!
Haxharët-shpata!
Dhe zjarr-armët me gjalmë!»

E ngrihet vendi anëmbanë!
Mbi varret stërgjyshore
nga Veleçik e Çikë,
besniken besë
burrërisht e dhamë:
«Si det nga ne vardar të derdhet gjaku!»
Edhe si det nga ne vardar nis derdhet
gjaku.
Dhe Vendi-shkabë

qefinin
në det me valë
larg Vlorës
me përbuzje e flaku:
rilind liria
n'agullim si gjaku!

Por, eh, zarbot, zabitët,
këlyshët e Oxhakut,
me bylmez-horra
e qorra
të bejlurçinës edhe t'Halif-bajrakut,
në llum e batak zhgryer,
në lëfyty lakun dhjamë-lyer,
keq sërish na vunë!
Dhe ne sërish
kushtrimnë e dhamë furtunë:
«O burra, o bij të vegjëlisë,
në sulm mbi kobnë e tradhëtisë!
Ta mbysim sërish
gjak ne Vjosë e Bunë!»
Gjëmoi Vlora e Shpella e Dragobisë...

Shkaba e Vegjëlisë

Tomorri, mali luan,
i shënjtë e aqë i lashtë,
m'i lashtë se krejt lashtëria,
tund kreshtën,
krelë me kurorë purpri,
ngre grushtin lart
edhe thërret:

«Kostarë kobi,
e korbat e tradhtisë,
o shqipëtarë,
o bijtë e vegjëlisë,
o punëtorë, barinj edhe fshatarë,
mbi Shqipëri u derdhën
më me tërbim
se kurrë asnjë herë!
Por kësaj herë,
pas dimrit t'egër
do vijë një pranverë,
që ju s'e kini parë asnjë herë!
Andaj gëzoni!
Kudo,
ngado
me gurë e drurë tok, galdoni,
në fusha, e brigje, e anadetesh,
se të pavdekëshmit u ngritën!
Dhe këtë herë
nga zemra e tyre
kanë nxjerrë,
në qiell të trevës sonë arbane,
një Shkabë,
me një yll në ballë.
Dhe sytë e saj
ndrisin si dielli!
Me të pishtare
anija jonë,
edhe rrebeshet më mizore,
tok me çdo vorbull tradhëtore,
i thyen!
Ëndrrat shekullore
t'i kthen në flamuj,
në fitore!
Kjo është

Shkaba e vegjëlisë,
Partia:
Prijsja e Shqipërisë!
Përpara, o bijtë e vegjëlisë!»

Dhe këtë thirrje të Tomorrit
shqiptarët trima
e dëgjuan.

... E gryka, hone,
e male, e brigje,
fshatra, qytete
e anadete,
e pranga e burgje
ushëtuan
nga krisma
e pushkës partizane
nga krisma
e pushkës çlirimtare!...

Në katër vjet
litarë e zjarre,
me babëzitje, e krime, e varre,
nga flaka e luftës shpëtimtare.
në katër vjet
stuhi e dërmë,
ulkonja Romë
gërdallë u shkri.
Dhe në gërmadha u poq,
u dogj,
ndotur si kërmë!...

Një tjetër derdhet përmbi ne:
Ulkonjë e murme hitleriane!
Më me tërbim
tret gurë e dhe!

Buzë «herren-volk»,
sy-dangë «ariane»,
desh piramida që të ngrinte
mbi varre mumjesh evropjane!
Por Stalingradi
dhe Arbri u ngre:
prap me tërbim
çdo harcë u mpreh!
E krahë
iu bë partizanit,
edhe Tomorri me rrufe!

Marshim çlirimtarësh

Mëngjez i purpurt.
Nga malet tona,
që dborë ende mbanin,
Brigada e Grupe zbresin
në pllaja,
e fshatra,
edhe qytete e fusha.
U dehen
djemve t'yjve
shkotat, gjoksi e gusha.
E vlaga e dheut
për plug i fton n'ugare!
Por s'ndalen trimat.
Dhe hapi i tyre rritet:
dishka e madhe,
diku në ato dit po pritet!

Si ushta ata
çajinë erën ndaj Përmetit,
ku zbardhin
edhe muret shkruamb
te Vjosa rrjedhë-turbull,
valë-vrumbull,
tok me shtëpitë e kopshtet,
e udhë, e udhza të qytetit
bukë-pakut e ujë-detit».
Këndojnë,
vallzojnë
çlirimtarë e popull
gjithë grumbull
dhe çlirimtarët tona,
vashat me yje, faqekumbull.

O partizanka,
flok-shkurtra e me gërsheta,
të pastra
si burbuqet pranverake,
s'u endët ju ndër lulet
posi bleta!
Por shpejt sërish,
o motra,
o bija skamjeje e flake,
ku urdhër dha reparti,
foleja juaj,
zemra edhe jeta,
«Gati!» vrapthi u gjegjitë.
Dhe në rresht,
ushtarake,
për front u nisët,
në front për Rëmetin,
në front
si barikadë për Përmetin!

Dhuratë vashash

Dhe ndënë shkrumb e hi
vjollcat po gufmonin,
e lart, nga ajri
langojtë e murmë përgjonin:
me hundë e veshët ngrehur
të zbulonin
në ç'vend
e kënd
të «kuqtë çlirimtarë»
do bënin mbledhje.
Me ankth kërkonin
dhe ditën e sahatin .
Pastaj,
e dinin vetë
çdo punonin:
nga toka e qielli
si llavë do vërshonin,
me zjarr e flakë,
e shkrumb e hi,
edhe kërdi
e batërdi,
do shuanin në gjak inatin.

Por, hej!
Dhe gurët e shikuan,
e bishët e dëgjuan,
se qysh inatnë
langojtë e murmë e shuan:
si robër vashash
ata parakaluan!
Po, robër
ranë fricët e Prusisë,
se pisk

e brisk
e panë te Ura e Peratit,
kur skuqej Vjosa vetë
shtratit e shpatit,
dhe keq kosiste
drapri çlirimtar i Arbërisë:
Dhe gjithë thirrën:
«Gjallë e me turp,
më mirë se plumb shtatit!»
Edhe me bisht në shalë,
e turinj-vrarë,
brigjeve Shqërisë,
këlyshët e ulkonjës së Prusisë,
nën urdhër partizankash
Përmet zbresin:
«Dhuratë vashash çlirimtare
për kongresin!»

Buzëqeshje qiellore

Vorrezë u bë
çdo gropë e çdo greminë
për horrat «herren-volk-as» të Hitlerit!
Për ne, bijtë e ilirve,
pëllëmbë e gur,
e rrugë e barikadë —
shtatore, e shëmbëlltyrë e nderit!

Çfarë shpërthim
Shqipërisë n'ato ditë:
në fusha e fshatra,
bregdet dhe bregore,

kodrash, kopshtijesh dhe korijesh,
në rrugë e njerëz,
në det e dritore,
dhe lart në hapësirat kaltërore,
çdo gjë, çdo gjë —
në nisje nusërore!

Dhe mëma Shqipëri,
në fund, i fshiu sytë:
«Arrita, tha, në majat më gazmore!»
Nëndori i Krujës thërriti,
Nëndori i Vlorës buçiti,
Nëndori i Tiranës ja priti:
«Mbi bunker, bedenë graniti,
liria buzqeshi diellore:
Shqiptari flamurin përjetë e ngriti! —

KOHA E KATËRTË

Mëngjez shqipëtar

Po zbehen qiellit qetë
njëri pas tjetrit yjtë.
Dhe sytë
pulit dasmor djalosh agimi.
E napa e trandafiltë
çdo kind të saj eterit valavit.
Me qik e mjergull,
si bryma
të errëtit po shkrin.
Nga lindja
shkëndijëzat
i kuqi diell kalorësisht lëshoi
dhe skuta e thellë
honesh, hauzesh e grykave po ndrin.
I krehën krelat kreshtash
Tomorri, mali luan,
i shënjtë e aqë i lashtë,
m'i lashtë se krejt lashtëria,
Korabi,
e varg pas vargu, Alpet shqipëtarë.
Dhe çuka e Çikës
me Veleçik
vëzhgojnë me sytë prej fajkoi.

Qytete, fshatra,
e fusha, e detet tonë,
Adria tok me Jonë.
u gdhinë vaj të qetë,
me gushën prej pëllumbi e ergjëndarë..

Zëri i kohës

Tremijë vjet,
sa mban mënd njerëzia,
mbi treqind herë
në fushat shqipëtare
vërdoi vërdallë
flaka e shkrumbi,
litari e plumbi,
e këmba e barbarit...
Por dhe në flakë e shkrumb
e në litar e plumb,
kjo Shkaba e shqiptarit,
kushtrimin dha
e si shigjetë shkrepit.

Jo kot lashtëria
legjenda na pat thurë
rreth një shpendi
q'ë quajtën Feniks,
që shkrumb ta bësh
e hi,
ai prapë të rilind,
ashtu siç ish,

medje, edhe m'i fortë e m'i ri,
nga shkrumbi
e hiri i tij.
Shëmbllën e mori
nga Shqipja jonë ilire
e lirë,
nga Shqipja-Shqipëri.
Kur ti armik,
asfare nuk e pret,
të ngrihet befaz
edhe me zënë e saj tinguj çelik
më me rrebesh e tmer buçet,
sa dridhet tokë,
e qiell, e det:
«Jam Shqipja ilire
e lirë,
dhe balta e varrit nuk më tret;
jam dritë dielli
e dashuri,
për lule bijsh të lirë,
për liri!»

Një det trandafilash

Më njomen sytë prej mallngjimit:
një det
trandafilash agimit,
shoh mbi flokë
të mëmës, t'arbëreshes tokë.
Fytyra të bronxta,
të nxira

nga barot,
edhe tym e tufanë;
dhe sy depërtonjës
që shkrepin si yje,
o shokë, o sy partizanë,
që shkritë
fortina e zinxhira,
ju shoh,
me puntorë e fshatarë,
tek plagët e luftës
me rrypa këmishësh fashoni,
se jetën e blerët,
kudo përçafoni!..
O varre,
o varret tona,
o varret me dëshmorë,
o jetë e përjetshme,
e thurur gonxhe lulesh e kurorë,
o shokë e shoqe,
o ju dhëndurë e nuse të përjetshme
të lirisë,
o vjollca të pavdekshme të Shqiprisë,
përpara jush japim betimin:
«Përpara do çajë Atdheu!
Dhe lule do çelë pranvera
në tokën e ngrohtë arbrore.
Se ne gjithmonë,
me hov, më me hov,
e përhera,
do çajmë përpjetë si era,
me ritme e sulm të mahnitshëm!

O piriqje shekujsh me dëshmorë.
dhe ju të rinj,

me yllë e kuq në ballë,
o partizanë,
o partizanka,
o vashat,
flokëshkurtëra e me gërsheta,
të pastra
si burbuqet pranverake,
që nuk u endët lulësh
posi bleta,
dhe si burbuqe
u mbet pa çelur jeta,
se ratë në përpjekjet luftarake, —
o ju të gjithë,
të lashtë e të rinj,
o ju të vdekshmit e pavdekshëm.
o më të gjallë se të gjallët,
përherë ju me ne jetoni,
ndër ne përherë ju lëshoni
aromë dashurie të vërtetë!

Mirënjohje

Shqipria mëmë u gdhi
si nuse e nisur,
e stolisur.
E krentja e madhe
e gjen përherë
e më të freskët:
parfum shpërthen
cdo kopshtë ndaj agimit;
furnaltat shkrijnë
dhe në çelik i kthejnë

dhe shkrepat më rebelë.
Në humnerën vetë,
ku është m'e egër e m'e thellë,
dhe dimrin më të egër
e kthejmë në pranverë!
Dhe nga çdo skaj e skelë e piramidë,
nga portokalli gjer lart në borigë,
me male e fusha
e zaje shtretesh,
ranishte e brigje,
e dete e dallgë buzë e dhëmbë-bardhë,
e kodra e pyje,
të shtrenjtët dhe të shenjtët pyje
të stërgjyshve tanë,
burim i jetës tejmbanë;
dhe hone, hauze,
prozhme, pllaja, e bredha,
e bjeshkë e shkita,
dhe inxhi kantieresh,
fshatrash, qytetesh,
në tinguj bolshevikë të drapër-çekanit,
të gjithë,
sapo zgjohet dita,
mirnjohje zemrash të dërgojnë,
ty, o Parti,
o zjarr i Diellit tonë,
prej popullit, —
brigadë sulmi e Rëmet-oqeanit!

Andaj me gaz e vrull të mungullimit,
më me rrëmbim përdita
të rreptat rrjedha lumenjsh,
ujvarash rrëkëllehen!
Edhe më rreptë
i rrahin krahë e llërë trimash,

në volt t'i ndrojnë,
në ushta shkëndijë vetëtimash;
n'ushta t'i ndrrojnë,
ashtu si ne, njerzit, dëshirojmë:
në diga,
për gufim të gjelbërimit;
në verë e mblatë
që të ngjatjetojmë
Mirushen tonë, nënën Tokë
dhe Diellin e dashur t'amshimit!

Kudo,
ngado,
si sot e mot,
e për nga mot,
me hov të hareshëm betimit,
edhe në pragun e dimrit,
të gjithë i këndojmë blerimit,
blerimit tonë jetë e zjarr,
Nëndorit tonë çlirimtar.

SHËNIME

1) Aluzionet legjendare dhe historike në këtë poemë pësh-teten në të dhëna historianësh të ndryshëm, të vjetër dhe të kohëve tona. Lexonjësi që është marrë me historinë tonë, pak-a-shumë është në korrent të tyre.

2) Këtu do të japim ndonjë sqarim, që mendojmë se është i nevojshëm:

a) Legjenda e Bardhës me Yllin është një përpunim poetik i autorit, i pëshitetur, me ndryshime, te Appiani dhe te besimi i vjetër i popullit tonë në Orët. Siç dihet *Ora e bardhë* është Ora e mirë për njeriun. Vetë fjala «Galatea», në shqip i afrohet «Orës Bardhë».

b) Fjala *Bardh*, fjalë e vjetër ilire, në latinisht jepet me *Alb*, (Këndeje edhe fjala *Alpe-t = të bardhët*. (malet me borë). Këtu autori mori guximin të hedhë hipotezën se mos fjala *Albanë* është një latinizim i fjalës ilire *Bardhanë* (Ardanët janë qojtur edhe *Vardanë*, ose *Bardanë*, pra, edhe *Bardhanë*). Një mendim të tillë e ka çfaqur edhe dijetari arbëresh Kamarda, po jo për Ardanët, por për Parthinët. Që Ardanët, (Vardanët, Bardhanët) kanë qënë fisi ilir që ka lojtur rolin më të madh në historinë e atyre kohëve, kjo dihet. Andaj llogjikisht mundësitë janë më të mëdha që edhe ndër të huajtë ky fis të ketë ngjallur interes më tepër sesa të tjerët. Pra, edhe mund që emri i tyre të jetë latinizuar prej romakëve, ashtu siç u greqizua p.sh. emri i fisit *Taulant* (që sipas dijetarëve vjen prej fjalës ilire «*dallandyshe*») me korrespondentin e tij grek «*Helidhon*».

3) Kuptimi i disa fjalëve pak-a-shumë të rralla në kontekstin e poemës: 1) *amvonë-a* = këtu: kuvend, këshillë; 2) *amzën* = këtu: shijen; 3) *bylmez-horra* = këtu: vagabondë, injorantë; 4) *bidevi* = turq. krejt; 5) *vëlla-Ivanit* = popullit rus; 6) «*herren-volk*» = gjerm. «popull-zot» (populli gjerman sipas nazistëve); 7) *flugëtar* = energjikë; 8) *urum* = këtu: grek, bizantin; 9) *vërdoi* = zhvilloi aktivitet të madh; 10) *zërë-a* = zanë-a (përdoret më Labëri).

KOHA E PARË

1)
 2)
 3)
 4)
 5)
 6)
 7)
 8)
 9)
 10)

KOHA E DYTË

1)
 2)
 3)
 4)
 5)
 6)
 7)
 8)
 9)
 10)

KOHA E TRETË

1)
 2)
 3)
 4)
 5)
 6)
 7)
 8)
 9)
 10)

KOHA E KATËRTË

1)
 2)
 3)
 4)
 5)
 6)
 7)
 8)
 9)
 10)

38370

LIBRARI E SHTETIT
TIRANE

TRYEZA E LËNDEËS

	Faqe
Prelud	3
KOHA E PARË	
Jehona legjendash	6
Tabllo ilire	9
Shtërgatë	10
Përmbytje	11
Divi ilir	12
KOHA E DYTË	
Në prag të Nëndorit të Krujës	16
Kështjellë në mes të detit	18
Zëri i Tokës	20
Shigjeta zekth	23
Kor fusharak	24
Kushtrimi i Varrit	26
KOHA E TRETË	
Furtuna jonë	28
Shkaba e Vegjëlisë	31
Marshim çlirimtarësh	34
Dhuratë vashash	36
Buzëqeshje qjellore	37
KOHA E KATËRTË	
Mëngjiez shqipëtar	39
Zëri i Kohës	40
Një det trandafilash	41
Mirënjohje	43
Shënime	46